

ПРИКАЗИ

Мијат Шуковић, ИЗАБРАНА ДЈЕЛА I-IV,
ЦИД - Побједа, Подгорица 2006.

Књиге “Нововјекована држава Црна Гора - стварање, развој и искушења”, “Историја законодавства Црне Горе 1796-1916”, “Устав за књажевину Црну Гору од 1905. у свом времену” и “Подгоричка скупштина од 1918”, тематски и садржајно представљају научне резултате академика Шуковића о најзначајнијим државним, законодавним, уставним и парламентарним институцијама и нормама Црне Горе у периоду стварања и трајања нововјевковне црногорске државе 1796-1918. Сагледане у наведеном низу оне се прожимају, допуњавају и остварују потпуност у мјери која овом четворокњижју у издању ЦИД-а даје облик својеврсне државноправне историје Црне Горе. Наиме, стриктном примјеном аналитичког и синтетичко-дедуктивног метода, из обиља коришћених чињеница, пажљиво пробране литературе и архивске грађе, аутор је валоризовао, али и у знатној мјери ревалоризовао и дао бројне нове оцјене, сагледавајући научне недостатке и политичку обојеност досадашње историографске, правне и политичке баштине о наведеним питањима.

Нова и потпунија сазнања о настанку и изградњи црногорских државних институција, моделима власти, законодавству, уставности и парла-

ментаризму, дата су таквим аналитичким спектром да отварају нове путеве промишљања о овој недовољно спознатој прошлости Црне Горе. Било да се бави историјом институција, законодавством, Уставом из 1905. или Скупштином из 1918, Шуковић прецизно сагледава историографску и правно-политичку баштину, и све расположиве чињенице подвргава строгом критичком промишљању. Он често долази до потпуно нових закључака, сазнања и синтеза. Не ријетко мијења и руши бројне стереотипе. Корисници ових драгоцјених сазнања сучиће се са низом изазова до којих је аутор дошао педантним исчитавањем постојећих и нових извора и литературе. Ангажован и веома педантан у тематском структурирању и научном обликовању наведених наслова, студиозан до мјере гдје се све што је битно подређује свестраној анализи и критичкој валоризацији, Шуковић често разоткрива пукотине у стереотипним знањима о многим збивањима, догађајима и личностима, похрањене у историографској и правно-политичкој литератури. Књиге под наведеним насловима представљају изузетан научни допринос правној, историјској и политичкој литератури о државноправном, законодавном, уставном и

парламентарном путу Црне Горе од 1796. до 1918. године.

II

Мијат Шуковић, редовни професор Универзитета Црне Горе и редовни члан ЦАНУ, рођен је у Липову, општина Колашин, 1930. године. Полије завршене основне школе у родном мјесту и гимназије у Колашину и Иванграду (Беранама), дипломирао је на Правном факултету у Загребу (1952) и докторирао на Правном факултету у Београду (1964).

Професор Уставног права на Правном факултету у Подгорици (Титограду) од 1974. и члан ЦАНУ од 1985. године, биран је у најважнија радна и стручна тијела ових институција и има посебне заслуге у раду на њиховом оснивању. Ангажован је као професор по позиву за постдипломске студије на факултетима у Скопљу, Новом Саду, Подгорици и Београду. Држао је низ запажених предавања као професор по позиву у: Институту државе и права у Москви, Академији наука СССР, Институту Грамши у Барију и Институту за међународне односе и спољну политику у Пекингу. Учествовао је на више међународних научних конференција и скупова у: Копенхагену, Њу Делхију, Барију, Болоњи, Варшави, Познању, Минхену и Букурешту.

У до сада објављених 17 књига, као посебних издања, преко 215 чланака и расправа у домаћим и иностраним часописима и више од 250 чланака, интервјуа, осврта и приказа у штампаним и електронским медијима, академик Шуковић остварио је, сходно широком спектру интересовања, импозантно научно и стручно дјело. У њему доминирају свакако научне син-

тезе: “Условни отпуст - законодавство СФРЈ са историјским и упорним разматрањем”, Београд 1971. /252 стр); “Подгоричка скупштина 1918”, Подгорица 1999, II издање, Подгорица 2004 (294 стр); “Црна Гора од федерација ка независности”, Подгорица 2001, (615 стр); “Парламентаризам у Црној Гори”, Подгорица 2002, (240 стр); “Студије и есеји из историје државе Црне Горе” Подгорица 2003 (457 стр), “Држава Црна Гора у историјским процесима разградње и грађења 1997. до 2002”, Подгорица 2004. (431 стр.); “Устав за књажевину Црну Гору од 1905. године у свом времену” Подгорица 2005. (320 стрр.) и “Историја законодавства Црне Горе од 1796. до 1916. године”, Подгорица 2006. године.

Основне области његових научних интересовања су: теорија уставног права; системи организације и облици остваривања власти; теорија и пракса; Институције уставних система; Уставност и законитост; улога и значај права у развоју друштва; теорија и пракса федерализма; слобода и људска права; нормативно и стварно; општи и практични проблеми самоуправљања; стварање савремене државе Црне Горе; настанак и развитак државних и законодавних институција; уставно уређење Црне Горе од 1905. године и њен државни слом и престанак 1918. године.

Академик Шуковић обављао је и низ одговорних функција и звања у Црној Гори и СФРЈ: судија среског и Окружног суда у Беранама и Бијелом Пољу (1954-1963), јавни тужилац Црне Горе (1963-1967), члан и потпредседник Извршног вијећа Црне Горе (1967-1974), председник републичког савјета за координацију научних дјелатности и члан Савезног савјета

(1968-1972), потпредсједник Одбора за координацију научних дјелатности СФРЈ (1972-1974), члан Савезне и Уставне комисије Црне Горе и предсједник Уставног суда Црне Горе (1974-1982), потпредсједник Савезног извршног вијећа Савезне владе (1982-1986), предсједник Мјешовитих комитета за сарадњу са Кином и Јапаном и Одбора за спољну политику Савезног вијећа (1986-1988), члан Савезне уставне комисије, Савезног савјета за правосуђе и Савезног савјета за друштвено уређење. За успјешно обављање и организовање послова на наведеним функцијама добитник је бројних високих признања и одликовања, међу којима су *“13. јулска награда”* (1972) и *“Орден заслуга за народ са златном звијездом”* (1980).

Стручни рад у правним институцијама и извршним државним органима, оствариван уз сталан професорски и научноистраживачки рад, говори о стручној, научној, педагошкој и политичкој култури и превасходно креативној, динамичној и ангажованој личности академика Шуковића.

III

Књига *“Нововјековна држава Црна Гора - стварање, развој и искушења”* својеврсна је историја настанка, организовања, развитка и функционисања државних институција у вјековима борбе за очување црногорског државног, духовног, националног, културног и политичког идентитета.

Догађаји, процеси и збивања из државноправне историје Црне Горе, у нововјековном времену до савремености, обрађени су са аналитичком педантношћу и потпуношћу која значајно допуњава, расвјетљава и обога-

ћује сазнања о путу саздања црногорске нововјековне државности. Свишли да црногорску прошлост сагледавамо кроз ратна, дипломатска и политичка догађања и збивања, овом књигом сви њени корисници имаће могућност да сазнају и спознају смисао и значај колективних и личних прегнућа, жртава и губитака поднијетих за државно и национално достојанство. Чинећи извјестан отклон од презентирања ратно-дипломатских догађања ка истицању значаја државних институција у панорами црногорске прошлости, Шуковић педантно истражује архивску фактографију, исчитава и провјерава коришћену грађу, анализира мишљења и оцјене из историографске, правне и политичке литературе, врши минуциозну провјеру расположивих чињеница, разлаже својства њихових порука, тумачи их и, након исцрпне анализе, своди своје мисли у изузетно садржајне, прецизне и издиференциране тематске цјелине. Свестраним критичким промишљањем правних и историографских мишљења о времену државноправног саздања Црне Горе, аутор је извршио аналитичку ревалоризацију, дајући читав низ нових сазнања, свестранијих тумачења, посљедичних значења и процесних трајања којима доводи у питање и руши већи број стереотипних мишљења и схватања.

Тиме је каналисао истраживачки и аналитички напор отварајући бројне рукавце нових истраживања државноправних институција као што су Цетињска митрополија, Црногорски збор и Гувернадурство, институције из предуставног времена, које свакако заслужују да буду предмет посебних монографија.

Управо наглашавајући значај ових институција у процесу стварања цр-

ногорске државе од 1796. године до престанка у условима и након Првог свјетског рата, Шуковић темељно и свестрано анализира услове у којима се од Стеге из 1796. до Устава из 1905. одигравао стални државноправни институционални процес у којем се осмишљавало и остваривало јединство територија, становништва и централних органа власти Црне Горе у складу са оновременим европским нормама стварања држава. Црна Гора је у свом нововјековном државном настојању баштинила вишевјековну традицију из времена Дукље, Зете и доба Црнојевића и могла је, захваљујући духовно и политички даровитој династији Петровић - Његош, водећи сталну борбу за опстанак Црне Горе, изградити стратегију стварања државних институција којима се пред међународном јваношћу представљала као држава са својствима државноправног субјективитета и националног идентитета.

Педантно анализирајући смисао свих институционалних облика дјеловања и ангажованог стварања установа законских и уставних норми, Шуковић се посебно темељно и студиозно задржао на друштвено политичкој стварности Црне Горе у вријеме доношења Устава из 1905. године, анализи уставних норми, стању и идејним борбама за очување и рушење Црне Горе до слома у рату против Аустро-Угарске 1916. године и нелегалном и нелегитимном рушењу и уништавању црногорског државног суверенитета и националног идентитета на основу одлука Подгоричке скупштине и за вријеме монархистичке Југославије, до Другог свјетског рата.

Повратак насилно суспендованих идентитета, остварен ангажовањем црногорског народа у ратним збива-

њима и политичким промјенама у републикански уређеној Југославији, створио је услове за посебност у националном и државноправном смислу. Бавећи се искушењима и изазовима са којима се Црна Гора суочила након распада социјалистичке Југославије 1992. и нестанка Савезне Републике Југославије 2002. године, Шуковић је закључио да државни модел и низ лоших искустава у односима државне заједнице Србија и Црна Гора, чије је трајање било условљено Београдским споразумом, ствара неминовну потребу Црној Гори да на легалном и према европским стандардима организованом референдуму, обезбиједи потпуну државну независност.

Слиједећи задати циљ аутор је стварање и развојно уздизање црногорске нововјековне државе разматрао као најзначајнију историјску тековину црногорског народа, пратећи њено мукотрпно саздање, очување, губљење и трауматично тумарање и трагање за повратком суспендованих идентитета током тегобног 20. вијека. Разјаснио је бројне недостатке у сазнањима и схватањима значаја црногорске државности у прошлости и савремености и отворио путеве за даља проучавања не само овог нововјековног периода већ и читавог њеног миленијумског трајања. Ова Шуковићева монографска синтеза управо због доприноса и сазнања која нуди узорно је и инспиративно дјело, од капиталног значаја за цјеловито сагледавање државних институција Црне Горе.

IV

Из потребе да се научно цјеловито, систематично и прегледно прикаже настанак и развитак црногорског законо-

давства настала је књига “Историја црногорског законодавства 1796-1916”. Академик Шуковић пошао је од премисе да карактер и природу државе, њен развој, друштвени, привредни културни и економски успон, најувјерљивије одсликава историја њеног законодавства. Анализирајући настанак и развој државних институција током 19. и почетком 20. вијека, наметнуло се питање законодавства као основног чиниоца заштите и исказивања државног и националног идентитета. Еволутивни пут законодавства Црне Горе као најрјечитији доказ њених не само правних већ и политичких, економских, културних и државних промјена, сагледан је у сплету разних облика живота оновременог црногорског друштва.

Презентирани закони увјерљиво кажу да је законодавство Црне Горе настајало и развијало се као духовна творевина условљена егзистенцијалним потребама народа који тежи бољим, праведнијим и сигурнијим друштвеним односима. У том циљу идентификована је и фактографски “освијетљена еволуција црногорског законодавства”, презентирана њихова основна садржина, установљен тачан назив, дати подаци о доношењу, доносиоцима и тематици коју регулишу. Сврха и циљ ове својеврсне историје црногорског законодавства је да се цјеловито, научно, сагледа и интегрално прикаже његов развојни пут, као објективан и еволутиван процес, који одражава темпо преображаја црногорског друштва од племенске организације до правно уређене државе на оновременим модерним европским начелима. Настало на просторима цивилизацијског прожимања западних и источних правних традиција и култура, црногорско законодавство повезује, расвјетљава и

сазнајно обogaђује увијек недовољна знања о историјским, политичким, економским, професионалним, традиционалним и етичким приликама црногорског друштва у вријеме стварања и развоја црногорске нововјековне државе. Стално суочен са изазовима струке, правник по основној вокацији и историчар по сензибилитету, академик Шуковић је књигама “Нововјековна држава Црна Гора - стварање развој и искушења” и “Историја црногорског законодавства 1796-1916”, остварио сазнајни склад и дао значајан научни допринос. Расвијетљене су и изнијансиране бројне везе и односи између догађаја и процеса који настају дјеловањем државних и законодавних институција.

Резултат настојања да проучи карактер и значај црногорских државних институција и систематизује њихово законодавство, настало из околности и потреба времена, оставља недвојбен утисак ерудитског и интердисциплинарног ангажмана. Сагледавајући укупне вриједности црногорског законодавства у назначеном времену, на основу свестране анализе најважнијих правних аката - Стеге (1796), Законика обштег црногорског и брдског (1798-1803) Законика Данила I (1855), Општег имовинског законика за књажевину Црну Гору (1888) и Устава Црне Горе из 1905. године, дошао је до закључка да је оно у свим фазама друштвеног развитка изражавало и одговарало егзистенцијалним потребама црногорске државе. Стога и сматра да богата правна и културна баштина и укупни развој друштва и државе, сврстава Црну Гору у земље са значајном правном историјом. Иако су у већем дијелу 19. вијека доминирали појединачни закони, без разуђеног система писаних закона за поједине области,

црногорска држава и поредак почивали су на строгим правилима моралних и обичајних норми.

Од Стеге, угаоног камена црногорског законодавства, засноване на моралним начелима слободe, слоге, јединства, узајамне помоћи и одбране домовине, до Устава из 1905. године, и нарочито након њега, процес законодавне модернизације Црне Горе ишао је стално узлазном линијом. На дугом путу стварања њеног цјеловитог правног поретка “завидљују законска рјешења социјалне, правне и културне категорије, која је - пише аутор - Петар I Петовић Његош Закоником општим црногорским и брдским унио у црногорски живот”, рушећи портикуларизам и стварајући државу. Особито значаја, достојног дивљења, је допринос европској правној мисли остварен Богишићевом кодификацијом црногорског законодавства у Имовинском законнику, капиталном дјелу црногорске правне мисли и правне културе.

Хронолошка идентификација закона и увијек есенцијална анализа њихове садржине казују да су готово све области друштвеног живота оновремене Црне Горе биле уткане у цјеловит правни систем. Систематичним истраживањем, пажљивим одбором чињеница и аналитичком рециклажом непоузданих и стереотипних судова и процјена, ова историја црногорског законодавства од 1796. до 1916. године, својом комплементарношћу изражава пуни смисао, значај и дух правних норми које и данас инспиративно зраче.

V

“Устав за књажевину Црну Гору од 1905. у свом времену”, по форми и садржини представља да сада најпотпу-

нију аналитичку студију укупне садржине овог устава и друштвено-политичких околности у Црној Гори и окружењу у вријеме његовог доношења.

Шуковићево опредјељење да свеобухватним изучавањем Устава за Књажевину Црну Гору од 1905. напише монографску студију и тиме да допринес научном освјетљавању његове садржине, његових резултата и битних карактеристика времена у коме је донесен и позитивно правно важио, показало се изузетно корисним и потребним. Остварени резултати таквог изучавања, засновани на темељној реконструкцији времена доношења Устава за књажевину Црну Гору од 1905. године, вреднују његову садржину и историјски значај за развојни успон Црне Горе на нов, битно другачији начин од доскорашњих. Наиме, анализом садржине Устава и његовим укупним значајем за јачање црногорске државности аутор је дошао до закључака знатно дукчијих од до скоро преволађујућих негативних приказа у историографији и правно-историјској литератури. Свјестан снаге предрасуда и када за то нема никаквих разлога, Шуковић на основу прецизно изведене правне анализе констатује: “Бројност и снага чињеница утврђених и исказаних у овој монографској студији, лако провјерљивих, чињеница какве уистину јесу, присиљавају сваког приврженика истини да у историографији и правно-историјској науци до сада преовлађујуће интерпретације садржине и оцјене о вриједности и значају Устава за књажевину Црну Гору од 1905. године замијени приказима његове садржине и оцјенама о његовој вриједности и значају утемељеним на стварним чињеницама, а не на интерпретацијама које немају покриће у чињеницама”.

Академик Шуковић сагледава врло сложена друштвено-економска збивања у којима се Црна Гора нашла почетком 20. вијека и јасно уочава намјеру књаза Николе да Уставом отвори пут примјени европских начела, парламентаризма и грађанског друштва. Имајући у виду садржину и његову несумњиво модернизацијску улогу за оновремену Црну Гору, Шуковић сматра да је Устав правно афирмисао, учврстио, осигурао и заштитио политички, државни, културни и национални идентитет и субјективитет, те да је систем власти, кодификован овим Уставом, примјерен сложеним приликама, политичким тензијама око државног питања и у пуном складу са реалношћу испуњеном противурјечностима. Наиме, овај Устав је, у суштини, био “облик и систем власти који одликују: уставно ограничење свеукупне власти, подјела власти на законодавну, извршну и независну судску” и равнотежа компетенција законодавне и извршне државне власти до степена који је био “примјерен ситуацији”. Парламентарно-монархијски модел власти промовисан овим Уставом није у битним одређењима заостајао за уставима држава у окружењу и може се рећи да је, сагласно оновременим начелима, модернизовао и учврстио црногорску државност. Био је полазиште, оквир и смјер за садржине 76 закона и бројне наредбе, расписе и упутства, којима је потпуно заокружени правни систем Црне Горе кореспондирао са животном стварношћу. Ту околност академик Шуковић истиче апострофирајући дио наслова “у свом времену” којим убиједљиво доказује да су потпуно другачији закључци до којих је дошао у вези бројних негативних или симплификованих оцјена овог Устава

посљедица избегавања да се намјере, садржина и примјена норми овог Устава тумаче оновременим условима.

Упорним и есецијалним тумачењем садржине Устава оставрен је читав низ нових вриједносних судова који проистичу из њиховог правног духа, времена, простора и датих околности. Засновани на чињеницама којима руши стереотипна осмодеценијска понављања и препричавања о безвриједном значају Устава Црне Горе из 1905. године, Шуковић му је дао значај који размеђује, не само политичке епохе црногорске историје, већ и најдиректније свједочи о времену њене борбе за држани опстанак. Са овим Уставом ушла је Црна Гора у за њу тегобни и трауматични 20. вијек, он је најречији свједок њеног успона и пада, његово опстајање значило је и њено постојање у систему европских држава, а његово суспендовање означило је и престанак црногорске државе. Цијенећи улогу и значај доносиоца Устава из 1905. и проничући у изазове са којима се Црна Гора суочавала на почетку 20 вијека, Шуковић је дубинском анализом оновремених збивања и процеса, на потпуно нов оригиналан и научно релевантан начин, процијенио смисао и дух Устава за књажевину Црну Гору из 1905. Управо захваљујући провјери чињеничне утемељености и на основу њих изведених мишљења и оцјена, ова монографија је предметна, мисаона и методолошки кохерентна.

VI

Под истраживачком лупом професора Шуковића нашла се и Подгоричка скупштина, тема која својом противурјечношћу већ деценијама заокупља пажњу црногорских и југословенских

историчара, правника и стваралаца из других струка. Научно интересовање експерта за уставно право и најбољег познаваоца државноправног и законодавног развита црногорске нововјевковне државе, учинило је ову тему поново актуелном.

Вишеслојну садржину и суштину Подгоричке скупштине и Одлуке коју је донијела, мимо легитимног владара, Устава, Скупштине и међународно признатог статуса Црне Горе, Шуковић анализира у свим правним, политичким и социолошко-филозофским димензијама, стриктно доказујући нелегалност и нелегитимност свих њених директних и индиректних резултата. Додатни мотив за сагледавање њених контроверзних тумачења налази “у околностима када ова тематика прожима прошлост и садашњост” у мјери која симболизује остварено србијанско-црногорско заједништво у новоствореној, првој југословенској држави, на поразан и погубан начин за Црну Гору. За потпуније сазнање и разумијевање садржине усвојене Одлуке, као циљног исходишта, дуго припреманог и осмишљаваног, пажљиво су изанализирани различити мотиви и циљеви сваког појединачног чињења, сагледана цјелина процеса и установљени међуодноси свих расположивих чињеница на основу којих се дају различите процјене, мишљења и ставови о њеном значају, легитимитету и нелегитимитету.

Будући да је Подгоричка скупштина усвојила Одлуку којом је -констатује Шуковић - “укинута држава Црна Гора, њена територија унитаристички сједињена (припојена) територији Србије и њен народ инкорпориран у српски”, чињенице о овако десубјективизираној Црној Гори у држав-

ном, националном и територијалном смислу, свестрано су изанализиране околностима у расплету ратних и политичких збивања на простору Црне Горе 1918. године. Овом анализом недвојбено је показано да је Подгоричка скупштина, у суштини, завршни чин Начертанијем задатог циља. Наиме, догађаји и збивања након Подгоричке скупштине “историјска су водојелница послјије које у животу Црне Горе и у српско-црногорским односима ништа није остало као до ње” наглашава Шуковић на основу педантно изведених закључака у овој правно-социолошкој анализи која одсликава политичке односе у Црној Гори настале примјеном Одлуке.

Акрибичним раслојавањем свих сложених оновремених околности у којима се насилно губио и гушио државни, национални, културни и политички идентитет Црне Горе и затирала свијест о посебности црногорског бића у унитаристичкој Југославији до 1941. године, аутор ове исцрпне студије која ће, како констатује академик Бранко Павићевић, “заузети посебно мјесто у историји црногорске историографије”, разријешо је бројне непрецизности у називу и тумачењу Одлуке, прецизирао посљедична својства тог нелегитимног чина и отклонио низ дилема око услова у којима се догодила Подгоричка скупштина, не као прогресиван већ искључиво регресиван, нелегалан и нелегитиман чин. Чињенице о Подгоричкој скупштини могу се различито тумачити али се “не могу мијењати” - констатује Шуковић. Жртвовање истине вишим интересима показало се узалудно.

Након свестраног проучавања ауторских резултата којима се са позиција “за” и “против” писало о овом до-

гађају, чини се логичним ауторова опсервација: “Препрека разумијевању суштине Подгоричке скупштине и Одлуке коју је она донијела нијесу чињенице саме по себи, него идеолошко-политички прилаз њиховом оцјењивању, канонизовање политичких оцјена побједника 1918. године и њихова већ пословична функционализација за

оправдање свега што су тадашњи побједници чинили и учинили”.

Сагледана у наведеним тематским круговима, студија о Подгоричкој скупштини сагледава и промишља трагични епилог државноправног, законодавног и уставног развоја Црне Горе, окончаног стварањем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године.

Ђорђе Борозан